

บทที่ 1

ทักษะการทำหน้าที่ กลยาณมิตรเบื้องต้น

เนื้อหาบทที่ 1

ทักษะการทำหน้าที่กัลยาณมิตรเบื้องต้น

- 1.1 ความพร้อมและความต้องการของบุคคลทั่วไป
ที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตร
- 1.2 ความต้องการเบื้องต้นของผู้ครองเรือน
- 1.3 ธรรมชาติของบุคคลที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตร
- 1.4 หลักมนุษยสัมพันธ์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร

1. ผู้จะทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเองและผู้อื่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักและเข้าใจในความบกพร่อง และความต้องการเบื้องต้นของมนุษย์ทั่วไปก่อน เพื่อที่จะสามารถไปช่วยเติมเต็มในความบกพร่อง และความต้องการของเพื่อนมนุษย์ให้สมบูรณ์ หรือให้เกิดความพร้อมที่จะพัฒนาคุณธรรม ความดีให้ยิ่งขึ้นไป เพราะการที่บุคคลจะพัฒนาคุณธรรมความดีให้ยิ่งขึ้นไปได้นั้น จำเป็นต้องมีความพร้อมที่จะพัฒนาก่อน ซึ่งความพร้อมนี้ก็สามารถเติมเต็มให้เกิดขึ้นได้โดย ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เป็นต้น
2. การเริ่มต้นทำหน้าที่กัลยาณมิตร ผู้เริ่มทำหน้าที่จะต้องทราบธรรมชาติที่แตกต่างกันของเพื่อนมนุษย์ก่อน เพื่อที่สามารถจะทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น หากได้รู้และเข้าใจในประเภทจิตและอุปนิสัยของบุคคลที่จะไปทำหน้าที่แล้ว ย่อมจะทำให้สามารถเตรียมตัว และเตรียมความพร้อมต่างๆ เพื่อแนะนำแก่บุคคลได้ตรงกับประเภทจิต และอุปนิสัยของบุคคลเหล่านั้นได้ ซึ่งธรรมชาติที่แตกต่างกันของมนุษย์นี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจำแนกลักษณะของบุคคล ตามความสามารถในการพัฒนาตนเองไว้ 4 ประเภท และทรงจำแนกลักษณะจิต และ อุปนิสัยของบุคคลไว้ 6 ประเภท
3. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการปฏิบัติหน้าที่ หรือบทบาทที่มนุษย์จะพึงกระทำแก่กัน เพื่อการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ถูกต้องดีงาม มีระเบียบแบบแผนและนำความสุขมาสู่สังคม ดังปรากฏใน สังคาโลวาทสูตร ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสอธิบาย และสั่งสอนเรื่องการบูชาทิศทั้ง 6 ที่ถูกต้อง ซึ่งนับเป็นแบบอย่างการทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเองและบุคคลอื่นๆ ในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจในความรู้เบื้องต้นว่าบุคคลทั้งหลาย ต่างก็เป็นมนุษย์ที่มีความต้องการความสุข ความสำเร็จ ยังมีความไม่สมบูรณ์อยู่บ้าง และยังมีความแตกต่างกันของบุคคลทั้งหลาย
2. เพื่อรู้ถึงจิตของแต่ละบุคคล จะได้ทำให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตรเหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ
3. เพื่อการปฏิบัติตนให้มีมนุษยสัมพันธ์กับทิศทั้ง 6 รอบตัวเรา และสามารถวางตัวให้สมกับเป็นกัลยาณมิตร

บทที่ 1

ทักษะการทำหน้าที่กัลยาณมิตรเบื้องต้น

การทำหน้าที่กัลยาณมิตร นอกจากจะต้องเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองแล้ว ในฐานะที่เป็นบุคคลที่อยู่ในสังคมมนุษย์ จึงเป็นหน้าที่อันประเสริฐที่จะทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับบุคคลอื่นด้วย บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจึงเป็นบุคคลสำคัญ เพราะหน้าที่ของการเป็นกัลยาณมิตรนั้น ยังก่อให้เกิดคุณูปการต่างๆ แก่เพื่อนมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งแก่ชีวิตในปัจจุบันและชีวิตในโลก ดังเช่นครั้งหนึ่งพระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์ว่า

“กัลยาณมิตรนี้ มีความสำคัญเท่ากับครึ่งหนึ่ง ของการประพฤติ
พรหมจรรย์ได้หรือไม่”

ซึ่งพระองค์ตรัสว่า

“อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น กัลยาณมิตรมีความสำคัญเท่ากับ
พรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว”¹

และพระองค์ยังตรัสอีกว่า

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด
เกิดขึ้น หรือให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย
เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้นและอกุศลธรรมที่เกิด
ขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”²

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ที่
เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรมเหมือนความมี
กัลยาณมิตร”³

¹ ทุติยอัปมทาสูตร, สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, มก. เล่ม 24 ข้อ 382 หน้า 482.

² กัลยาณมิตตาทีววรรคที่ 8, อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 ข้อ 72 หน้า 142.

³ ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้พระสัทธรรมเสื่อมและมั่นคง, อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, มก. เล่ม 32 ข้อ 128 หน้า 162.

การที่บุคคลใดมีกัลยาณมิตร ย่อมจะเป็นชีวิตที่มีคุณค่า และหวังได้ว่าจะทำให้ได้โอกาสในการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนเองให้มีชีวิตที่เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป จักเป็นผู้มีโอกาสดียินได้ฟังได้ร่วมสนทนาในเรื่องต่างๆ เพื่อที่จะขัดเกลาอุปนิสัย ชำระจิตใจให้ปลอดโปร่ง เช่น เรื่องความมกน้อย เรื่องการบำเพ็ญเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ฯลฯ จะทำให้เป็นผู้ตั้งหน้าทำความเพียรเพื่อกำจัดอกุศลธรรม และเพื่อบำเพ็ญกุศลธรรมให้เพียบพร้อม จักเป็นผู้แข็งขัน บากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรม เป็นต้น

1.1 ความพร้อมและความต้องการของบุคคลทั่วไปที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตร

ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้น ผู้จะทำหน้าที่นี้จะต้องเข้าใจในเบื้องต้นว่า บุคคลที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้เขานั้น เขาทั้งหลายต่างก็เป็นมนุษย์ที่มีความต้องการเช่นเดียวกับเรา และยังมีความไม่สมบูรณ์พร้อมอยู่ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือยังมีความพร้อมอยู่ ซึ่งความพร้อมของทุกคนนั้น สามารถจำแนกได้อยู่ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. พร้อมสมบัติ คือ มีทรัพย์สมบัติไม่พอจะพอ จนกระทั่งต้องทำมาหากิน ประกอบอาชีพกันตลอดชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติของคนทั่วไป ที่ต่างต้องดิ้นรนขวนขวายเพื่อให้ได้ทรัพย์มา

2. พร้อมกำลังใจ คือ บุคคลทั้งหลายไม่ว่าจะมีความเก่งกาจสามารถขนาดไหน เวลาทำงานก็จะต้องเจออุปสรรคเป็นธรรมดา ถ้าหากมีอุปสรรคแค่เพียงเล็กน้อยก็พอแก้ไขด้วยตนเองได้ แต่หากเจออุปสรรคหนักๆ เข้า กำลังใจก็ย่อมจะถดถอยได้ ดังนั้น บุคคลทั้งหลายจึงยังต้องการกำลังใจ ยกตัวอย่างเช่น นักกีฬา ถ้าไม่มีคนเชียร์ หรือว่าไม่มีคนแข่งขันด้วย เกมก็ไม่สนุก เพราะฉะนั้นพอกำลังใจพร้อมก็ต้องมีคนเชียร์

3. พร้อมความรู้ความสามารถ กล่าวคือ มนุษย์เราเกิดมาพร้อมกับความไม่รู้ แล้วจึงมาเรียนรู้กันในภายหลังทั้งนั้น แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถเรียนรู้ให้จบครบถ้วนถึงความรู้ในโลกนี้ได้ทั้งหมด แม้จะให้มนุษย์มีอายุยืนยาวเป็นพันปีก็ตาม เพราะฉะนั้น ความรู้ความสามารถของคนเรา จึงพร้อมอยู่ตลอดเวลา ยิ่งการงานก้าวหน้า ความรู้ที่มีอยู่ยังไม่ทันงาน ก็ต้องไปหาคนมาสอนหรือแนะนำเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้

4. พร้อมความปลอดภัย กล่าวคือ ในขณะที่ทำงานไป ก็ต้องคอยระมัดระวังความปลอดภัยไปด้วย ทั้งความปลอดภัยจากงานที่ทำ และความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น สิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ ที่อาจจะมีความไม่ชอบเห็นความเจริญก้าวหน้าของเรา ดังสุภาษิตที่ว่า “จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ไม่มีใครเขาอยากเห็นเราเด่นเกิน” เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องระมัดระวัง เพราะแม้เราจะยังไม่เก่งก็มีภัยมาก เก่งมากนักก็ยังมีภัยมาก เพราะฉะนั้นเมื่อความปลอดภัยพร้อมไป ก็ต้องหามาเติมให้เต็ม จนกระทั่งภัยนั้นหมดไป เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อเราทราบว่ามนุษย์ล้วนมีความพร่องในเรื่องต่างๆ ซึ่งได้จำแนกไว้ 4 หมวดดังกล่าว ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่จะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตร ที่จะไปเติมเต็มสิ่งบกพร่องของเพื่อนมนุษย์ดังกล่าว ให้สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งการจะเติมเต็มความบกพร่องดังกล่าวนี้ กระทำได้โดยการเป็นผู้ให้ และให้ในสิ่งที่พร่อง 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้ กล่าวคือ เมื่อถึงคราวที่เพื่อนขาดทรัพย์สมบัติ เรามีอะไรแบ่งปันกันได้ก็ แบ่งปัน ช่วยเหลือ จนเจือกันไป

2. ปิยวาจา คือ การให้คำพูดเป็นกำลังใจ เพราะบางคนเมื่อถึงคราวป่วยไข้ หรือเจออุปสรรค แม้แต่ มีการกระทบกระทั่งกันเองในครอบครัว ก็ต้องการกำลังใจ ทั้งนี้สิ่งที่สะท้อนกำลังใจมนุษย์นั้น ไม่มีอะไร เกินกว่าคำพูดที่แสดงใจ และสิ่งที่เพิ่มพูนกำลังใจให้มนุษย์ ก็ไม่มีอะไรเกินคำพูดที่ไพเราะ อันเป็นคำพูด ที่ให้กำลังใจกันของมนุษย์นั่นเอง

3. อุตถจริยา คือ การให้ความช่วยเหลือด้วยการกระทำ เช่น หากมีเรี่ยวแรง มีความรู้ มีความ สามารถก็ไม่หวง และหากสามารถแนะนำอะไรได้ ก็ให้คำแนะนำ ความสามารถอะไรที่มีอยู่ ถ้าสามารถช่วยได้ ก็ทุ่มเทกำลังกาย ทุ่มเทศิลปะ ทุ่มเทเทคโนโลยี ช่วยให้เพื่อนหรือผู้ยังพร่องอยู่นั้น สมบูรณ์ขึ้นมาได้

4. สมนัตตตา คือ มีความจริงใจให้การสนับสนุนกัน อย่างเสมอดันเสมอปลาย ถึงคราวเพื่อน ได้ดี ก็ดีใจด้วย ไม่อิจฉา ตาร้อน มีจิตมุทิตา ดีใจด้วยกับเพื่อนที่ได้ตำแหน่งเพิ่มขึ้น หรือว่าดีใจด้วยที่เพื่อน ได้กำไรมาก แม้จะมากกว่าเราก็ตาม เป็นต้น

เมื่อทำหน้าที่กัลยาณมิตรเช่นนี้ คือให้ทั้งสิ่งของ ให้คำพูด ให้กำลังใจ ให้กำลังใจ ทำตัวเสมอดัน เสมอปลาย ย่อมถือว่าเป็นการให้ความปลอดภัยแก่กัน ผลที่เกิดขึ้น นอกจากเราจะสามารถสร้างเครือข่าย คนดีแล้ว ยังจะทำให้เรามีกัลยาณมิตรรอบข้างได้อย่างมากมายอีกด้วย

1.2 ความต้องการเบื้องต้นของผู้ครองเรือน

ในการไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้น เราจะต้องทราบถึงปัญหาของสังคมในปัจจุบันทั่วโลก เช่น เศรษฐกิจ การเมือง ว่ามีสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ เกิดจากการที่ผู้คนทั้งหลายต่างพยายามแสวงหา ความสุข เพราะความสุข คือ ความต้องการของบุคคลผู้ครองเรือนทั้งหลาย แต่ความสุขที่ต่างแสวงหานั้น มีลักษณะ และรสนิยมแตกต่างกัน เพราะความสุขของบางคนอาจจะไม่ใช่ความสุขของอีกหลายคน ทั้งนี้ นอกจากจะเกิดจากทัศนคติการมองโลกและการมีสภาพสังคมแตกต่างกันแล้ว โดยเฉพาะการที่ไม่รู้ว่าอะไร คือความสุขที่แท้จริง จึงทำให้การแสวงหาความสุขดังกล่าวมีความแตกต่างกันด้วย

อย่างไรก็ตามพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นความสุขของผู้ครองเรือนทั้งหลายว่ามีหลักการใหญ่ๆ อย่างไร หากรู้ถึงหลักการดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมสามารถทำให้ผู้ไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรสามารถแนะนำ

และชี้ทางให้ผู้ครองเรือนทั้งหลาย ให้มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ หรือหากยังขาดตกบกพร่องในสิ่งใดก็จะสามารถแนะนำให้เขาเหล่านั้นมุ่งแสวงหาในทางที่ถูกต้อง

ทั้งนี้ ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระพุทธรองค์ ได้เคยตรัสกับเศรษฐีท่านหนึ่งชื่ออนาถปิณฑิก ว่าด้วย ความสุขของคฤหัสถ์ ประกอบด้วยธรรมะ 4 ประการ¹ คือ อตถิสุข หรือ ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ โภคสุข หรือ ความสุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์ อนนสุข หรือความสุขจากการไม่มีหนี้ และ อนวัชชสุข หรือ ความสุขจากการทำงานไม่มีโทษ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. อตถิสุข (สุขเกิดจากการมีทรัพย์) หมายถึง ความสุขจากการมีทรัพย์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรม ไม่ได้มาจากการประกอบอาชีพที่ต้องห้าม หรือจากการทำความเดือดร้อนให้คนอื่น

2. โภคสุข (สุขเกิดจากการได้จ่ายทรัพย์) หมายถึง ความสุขจากการได้ใช้ทรัพย์ เป็นการใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสมกับทรัพย์ที่มีอยู่ นั่นคือไม่ฟุ่มเฟือย หรือใช้ในสิ่งที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเอง เช่น สุรา ยาเสพติด เป็นต้น แต่ใช้อย่างมีประโยชน์ เช่น ประโยชน์ต่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังหมายถึงการเอื้อเฟื้อแบ่งปันช่วยเหลือบุคคลอื่นอีกด้วย

3. อนนสุข (สุขเกิดจากการไม่มีหนี้) หมายถึง ความสุขที่บุคคลเป็นผู้ไม่มีหนี้ เพราะการเป็นหนี้เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง ตรงกันข้ามการไม่มีหนี้ถือเป็นโชคดียิ่งของบุคคลทั้งหลาย

4. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากการทำงานไม่มีโทษ) หมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม เช่น ยึดมั่นในศีล 5 เป็นต้น ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนหรือเป็นพิษภัยต่อบุคคลอื่น

ดังนั้น ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวโลก ซึ่งยังต้องทำมาหากิน ยังต้องแสวงหา ตลอดจนยังมีการต่อสู้แข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จะทำให้เกิดความสุข หากยังไม่ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ ก็อาจจะทำให้บุคคลทั้งหลาย มีความกังวล ยังอยู่ในวงจรชีวิตของการแสวงหา และ ยังอยู่ในความไม่รู้ว่าสิ่งที่ตนกำลังแสวงหานั้น มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ถ้าหากบุคคลใดมีพร้อมใน 4 ประการข้างต้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความสุขในชีวิตของการครองเรือน แต่ถ้ายังขาดหรือยังไม่สมบูรณ์ในสิ่งใด ก็สามารถแนะนำให้บุคคลเหล่านี้ มีการพัฒนาตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ โดยยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนาได้จำแนกความสุขไว้อีก 2 ประการ คือ ความสุขที่อิงอาภิส และ ความสุขที่ไม่อิงอาภิส กล่าวคือมีทั้งความสุขที่อาศัยวัตถุและความสุขที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุ ดังนั้น จึงเป็น สิ่งจำเป็นที่ผู้ไปทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจะได้แนะนำบุคคลทั้งหลายให้ตระหนักว่า แม้จำเป็นที่จะต้องแสวงหาความสุขที่ต้องอาศัยวัตถุ แต่ก็ควรจะมุ่งแสวงหาความสุขที่ไม่อาศัยวัตถุ ซึ่งจะได้ไม่ต้องมาเสียเวลาแสวงหา หรือต้องดิ้นรนต่อสู้มากเกินไป บางทีอาจจะได้มาด้วยการแก่งแย่ง แข่งขัน หรือบางทีอาจจะนำไปสู่

¹ **อรรถกถาสุตต**, อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต, มก.เล่ม 35 หน้า 205-6.

ความขัดแย้งผลประโยชน์ ทำให้การแสวงหาอื่นๆ ยืดเยื้อยาวนาน เกิดเป็นกระบวนการแทรกซ้อน และถ่วงเวลาให้ต้องห่างไกลจากความสุจริตแท้จริงไป

การแสวงหาความสุขจากการใช้สิ่งของ หรือเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในชีวิต เช่น รถยนต์ หรือเสื้อผ้าราคาแพง หรือการใช้ของฟุ่มเฟือย ไม่สมดุลกับรายได้ที่ได้มา แม้จะเป็นวัตถุสิ่งของที่ดี แต่ก็นำมาซึ่งความทุกข์ใจที่จะต้องแสวงหาสิ่งมาสนองอารมณ์ที่ปรารถนา จนเปรียบเสมือนตกเป็นทาสในวัตถุเหล่านั้นๆ และเมื่อวนเวียนอยู่ในวงจรแห่งความปรารถนานี้ ย่อมทำให้เกิดความไม่รู้เป้าหมายชีวิตที่แท้จริงของตนเอง กลายเป็นบุคคลผู้มีเป้าหมายสูงสุดเพียงแค่การได้มาหรือได้เสพในสิ่งที่ต้องการ หรือบางกรณีมีบุคคลที่รู้จักแสวงหาทรัพย์ มีความสุขจากการได้ทรัพย์มา แต่ติดยึดในสิ่งของเครื่องใช้ หรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวก จนกลายเป็นบุคคลติดในทรัพย์ มีความหวงแหนและภาคภูมิใจ ซึ่งความสุขที่ได้ก็เป็นเพียงความสุขชั่วคราวที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่รู้จักใช้ทรัพย์อย่างฉลาดที่จะนำมาซึ่ง ความสุขทางกายและทางใจ โดยเฉพาะการที่จะใช้ทรัพย์ที่มีเพื่อยกระดับจิตวิญญาณของตน ด้วยการเสียสละ บริจาค เช่น การทำทาน เป็นต้น เปรียบเสมือนสระน้ำอันอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าหากอยู่กลางป่าห่างไกลลับจากหมู่บ้าน ก็ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้คนที่ทั้งหลาย

1.3 ธรรมชาติของบุคคลที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตร

ในการเริ่มต้นทำหน้าที่กัลยาณมิตรเพื่อที่จะขยายเครือข่ายคนดี ก่อนอื่นเราต้องทราบธรรมชาติของคนในสังคมก่อน บุคคล 4 ประเภทที่พระองค์ตรัสไว้¹

โดยสรุปดังนี้

ก. บุคคลผู้อับปัญญา ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้ เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำ จักเป็นรักษาแห่งปลาและเต่าต่อไป

ข. บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ต่อไป เรียกว่า เนยยะ เทียบกับบัวงามได้พ้นน้ำจักบานในวันต่อไป

ค. บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อได้อธิบายความนั้นให้พิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตัญญู เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

ง. บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลันแค่พอสักหัวข้อขึ้นแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุกมภูติัญญู เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสแสงตะวันก็บาน ณ วันนั้น

ดังนั้น ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแบ่งประเภทโดยธรรมชาติของคนในสังคมทุกสังคมไว้

¹ ธรรมกถาปาทานสูตร, อรรถกถาทีฆนิกาย มหาวรรค, มก.เล่ม 13 หน้า 148-9.

เปรียบเสมือนกับบัว 4 เหล่านั้น กล่าวคือ บัวพินน้ำ บัวปรึมน้ำ บัวใต้น้ำ และบัวที่อยู่ในโคลนตม

คนที่เปรียบเสมือนกับบัวที่จมอยู่ในโคลนตมใต้น้ำ เป็นคนประเภทที่แม้เราจะใช้ความพยายาม ในการอธิบาย ให้เขาเข้าใจเรื่องบุญเรื่องธรรมะแค่ไหนก็ตาม เขาก็ยังไม่สนใจ

บุคคลที่เปรียบเสมือนประเภทที่บัวใต้น้ำ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความศรัทธาเพิ่มขึ้นมาบ้าง ในระดับ ที่เวลาที่มีข่าวบุญอะไรก็จะร่วมบุญมา แต่ก็ยังไม่ได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม

บุคคลประเภทที่เปรียบเสมือนกับบัวปรึมน้ำ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความศรัทธามาก รู้เป้าหมายชีวิต ทุ่มเทในการสร้างบารมี มาวัดปฏิบัติธรรม แต่ก็ยังไม่มีอหังการในการทำหน้าที่ผู้นำบุญ

บุคคลประเภทที่เปรียบเสมือนบัวพินน้ำ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความศรัทธามาก และมีอหังการในการทำหน้าที่ผู้นำบุญ ยอดกัลยาณมิตร ทุ่มเทสร้างบารมี และมีหัวใจในการออกไปทำหน้าที่ให้แสงสว่างแก่ชาวโลก

นอกจากนี้ ยังต้องเข้าใจว่า มนุษย์มีอุปนิสัยต่างกัน ทั้งนี้อาจจะมาจากสิ่งแวดล้อม ครอบครัว หรือผ่านการฝึกฝนอบรมมาต่างกัน ดังนั้น จึงทำให้มี “จริต” ต่างกัน ซึ่งการจะทำหน้าที่กัลยาณมิตร ทั้งการให้สิ่งของ การให้การช่วยเหลือ ตลอดจนการให้กำลังใจนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจในจริตของแต่ละบุคคล จึงจะทำให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตร เช่น การจะเลือกหัวข้อธรรมไปแนะนำหรือถ่ายทอด จะได้ตรงตาม ลักษณะอุปนิสัยและจริตของแต่ละบุคคล ซึ่งจริตดังกล่าว พระพุทธองค์ทรงจำแนกไว้ 6 ประเภท¹

ได้แก่

1. ราคะจริต คนประเภทนี้มีราคะเป็นปกติของใจ ชอบความสวยความงาม มีหน้าตาอ้วนกลม แม้ จะดูจากภายนอกจะเป็นคนเรียบร้อย แต่ก็มีข้อบกพร่อง คือ มักจะมีความโลภ มีความถือตัว ทำอะไรเชื่องช้า
2. โทสะจริต คนประเภทนี้จะมึนสับสนโง่งมง่าย มักหงุดหงิด ทำอะไรรวดเร็ว เป็นคนใจร้อน ริษยา มีกิจการไม่เรียบร้อย
3. โมหะจริต คนประเภทนี้ มีโมหะเป็นปกติของใจ กล่าวคือมักเป็นคนเขลา งมงาย เชื่องช้า รู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ช้า เป็นคนตื้อรั้น ไม่สนใจในสิ่งต่างๆ
4. วิทกจริต คนประเภทนี้ มักจะมีความด่าทอติตรอง เป็นปกติของใจ แต่มักเป็นคนคิดฟุ้งซ่าน ใจไม่อยู่นิ่ง จนกลายเป็นคนคิดมากเกินไป จะเป็นคนชอบพูดมาก ชอบมั่วสุม และเกียจคร้าน
5. ลัทธาจริต คนประเภทนี้ ปกติของใจจะเป็นคนมีความเชื่อ เป็นคนซื่อ ไม่มีแรงงอน แต่ก็เชื่อ ง่ายและเป็นคนสอนง่าย แต่มักจะไม่เป็นตัวของตัวเอง

¹ **สัมมาปริพาชกนิยสูตร**, อรรถกถาพุทธทศนิกาย สุตตนิบาต, มก. เล่ม 47 หน้า 344-346 .

6. พุทธิจริต คนประเภทนี้ เป็นคนเฉลียวฉลาด ไม่เชื่อสิ่งใต้ง่ายๆ เป็นคนเจ้าความคิด ขยันขันแข็ง ในการงาน พุดให้เข้าใจด้วยความมีเหตุผล

ดังนั้น หากเราเข้าใจในความแตกต่างของบุคคลทั้งหลายว่า มีจริตและมีอุปนิสัยแตกต่างกัน ดังที่ได้จำแนกมาข้างต้นนี้แล้ว ย่อมจะทำให้เราสามารถที่จะเตรียมตัวและเตรียมบทรธรรมะต่างๆ เพื่อนำเสนอแก่บุคคลต่างๆ ได้ตรงกับจริตและอุปนิสัยเหล่านั้นได้ ซึ่งย่อมหมายถึงการที่เราทำหน้าที่กัลยาณมิตร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 หลักมนุษยสัมพันธ์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร

มีคำสอนที่นาศึกษาในพระพุทธศาสนาคือ หลักการปฏิบัติเพื่อการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ถูกต้องดีงามในสังคม ทั้งนี้เพราะว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวลำพังในโลก แต่ยังต้องติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ ต่างก็มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านนิสัย พื้นฐาน แม้กระทั่งมีสถานะที่แตกต่างกัน เช่น มีสถานะเป็นเพื่อน เป็นบิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ดังนั้น การที่บุคคลแต่ละคนจะกระทำ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นๆ ดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา และนำมาปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีอีกด้วย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แสดงหลักการมีมนุษยสัมพันธ์ดังกล่าวไว้อย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งถือว่าการวางแบบแผนของสังคมที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในทุกฐานะ และยังสามารถ นำความสงบสุข มาสู่สังคมได้ นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่า แม้พระพุทธองค์จะไม่ได้ประกาศตนว่าเป็นนักปฏิวัติสังคม แต่คำสอนของพระองค์ก็ทำให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม และแสดงหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้อย่างดีงาม ดังปรากฏในสังคาโลวาทสูตร(หรือสังคาลสูตร)¹ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เปรียบเสมือนเป็นวินัยของผู้ครองเรือนทั้งหลาย

สังคาโลวาทสูตร เป็นเรื่องที่กล่าวถึง ชายคนหนึ่งชื่อสังคาลกะ บิดาเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่ตัวเขาศรัทธาในความเชื่ออย่างอื่น แม้จะได้รับการชักชวนจากบิดาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่สังคาลกะ เห็นว่าไปแล้วไม่ได้ประโยชน์อะไร ดังนั้น ก่อนที่บิดาจะเสียชีวิตได้บอกสังคาลกะว่าให้บูชาทิศทั้ง 6 ด้วยหวังว่าการกระทำของสังคาลกะ จะทำให้เมื่อใดพระอรหันต์ท่านได้มาได้เห็นแล้ว จะได้ชี้แนะว่าการบูชาทิศทั้ง 6 นั้นมีความหมายว่าอย่างไร

หลังจากบิดาของสังคาลกะเสียชีวิตไปแล้ว ปรากฏว่าในเวลาต่อมาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จไปพบสังคาลกะกำลังไหว้ทิศทั้งที่ตนเองไม่ทราบว่ามีหมายอย่างไร และพระพุทธองค์จึงได้ตรัส

¹ สังคาลสูตร, ติเมนิกาย ปาฏิภวรรค, มก. เล่ม 16 หน้า 114-122 .

อธิบายน และสั่งสอนถึงการบูชาทิศทั้ง 6 ที่ถูกต้องนั้น เป็นเช่นไร โดยพระพุทธองค์ตรัสอธิบายนความหมายของ แต่ละทิศไว้ ดังนี้

1. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา
2. ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์
3. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา
4. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย
5. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ คนงาน หรือบริวาร
6. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพรหมณ์ หรือพระภิกษุสงฆ์

บุคคลทั้ง 6 ประเภท ที่เปรียบเสมือนทิศ 6 ทิศรอบตัวมนุษย์นี้ คือ บุคคลที่แต่ละบุคคลต้องมีความสัมพันธ์หรือติดต่อประสานงานกัน ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลกับประเภทบุคคลต่างๆ นั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกรูปแบบ อันเป็นหน้าที่หรือบทบาทที่จะพึงมีแก่กันและกัน ดังต่อไปนี้

1. ทิศเบื้องหน้า บิดามารดา

หน้าที่ของลูกพึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา

บุตรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อมารดาบิดา 5 ประการ คือ

1. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
2. ช่วยทำงานของท่าน
3. ดำรงวงศ์ตระกูล
4. ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรรับมรดก
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

หน้าที่ของมารดาบิดาพึงมีต่อบุตร

หน้าที่ของมารดาบิดา คือ การอนุเคราะห์บุตร 5 ประการดังนี้

1. ห้ามไม่ให้ทำชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

4. หาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้
5. มอบทรัพย์สินสมบัติให้ในเวลาอันสมควร

2. ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์

หน้าที่ของศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์

ศิษย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ 5 ประการ ดังนี้คือ

1. ลุกขึ้นยืนรับ
2. เข้าไปคอยรับใช้ใกล้ชิด
3. เชื่อฟัง
4. ประนินับดีรับใช้
5. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

หน้าที่ของครูอาจารย์พึงปฏิบัติต่อศิษย์

ครูอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา พึงอนุเคราะห์ศิษย์ 5 ประการ คือ

1. แนะนำดี
2. ให้เรียนดี
3. บอกศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด
4. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
5. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

3. ทิศเบื้องหลัง บุตร ภรรยา

หน้าที่ของสามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา

สามีมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยา 5 ประการ คือ

1. ยกย่องว่าเป็นภรรยา
2. ไม่ดูหมิ่น
3. ไม่ประพฤตินอกใจ

4. มอบความเป็นใหญ่ให้
5. ให้เครื่องแต่งตัว

หน้าที่ของภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี

1. จัดการงานดี
2. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามี
3. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
4. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
5. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

4. ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย

บุคคลพึงปฏิบัติหน้าที่ต่อมิตรสหาย 5 ประการ คือ

1. ให้ปัน
2. เจรจกถ้อยคำเป็นที่รัก
3. เป็นผู้มีตนเสมอ
4. ช่วยเหลือประโยชน์ของเพื่อน
5. ไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง

หน้าที่ของเพื่อนพึงปฏิบัติต่อเพื่อน

ควรอนุเคราะห์เพื่อน หรือพึงปฏิบัติต่อเพื่อน 5 ประการ คือ

1. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
2. รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
3. เมื่อมิตรมีภัย สามารถเป็นที่พึ่งได้
4. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
5. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

5. ทิศเบื้องล่าง ลูกน้องหรือคนใช้

หน้าที่ของนายพึงปฏิบัติต่อลูกน้องและคนรับใช้ 5 ประการ คือ

1. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
2. ให้อาหารและรางวัล
3. รักษาในคราวเจ็บไข้
4. แจกของมีรสแปลกประหลาดให้ ของพิเศษในโอกาสพิเศษ
5. ให้หยุดตามโอกาส หรือให้มีเวลาพัก

หน้าที่ของลูกน้องและคนรับใช้ที่พึงปฏิบัติต่อเจ้านาย

ลูกน้องและคนรับใช้พึงอนุเคราะห์ คือ ปฏิบัติต่อเจ้านาย 5 ประการ คือ

1. เริ่มทำการงานก่อนเจ้านาย
2. เลิกทำงานทีหลังนาย
3. ถือนาฬิกาของที่นายให้
4. ทำการงานให้ดีขึ้น
5. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

6. ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์

หน้าที่ของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อสมณพราหมณ์ 5 ประการ คือ

1. ปฏิบัติต่อท่านด้วยจิตใจเมตตา
2. พูดกับท่านด้วยจิตเมตตา
3. คิดต่อท่านด้วยจิตเมตตา
4. ให้การต้อนรับท่านด้วยความเต็มใจ
5. ให้อำมิสทานเนื่องๆ คือบำรุงด้วยปัจจัย 4

หน้าที่ของพระสงฆ์อันพึงปฏิบัติต่อคฤหัสถ์

พระสงฆ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนย่อมอนุเคราะห์ คือ ปฏิบัติต่อญาติโยม 6 ประการ ดังนี้

1. ห้ามทำความชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม หรือด้วยความปรารถนาดี
4. ให้ได้ฟังสิ่งที่ดี เป็นประโยชน์ ที่ยังไม่ได้ฟัง
5. อธิบายสิ่งที่เคยได้ฟังมาแล้วให้แจ่มแจ้ง
6. บอกทางสวรรค์ให้

จากตัวอย่างข้างต้น จะพบว่าในพระพุทธศาสนาได้แสดงลักษณะความสัมพันธ์ ที่บุคคลจะพึงประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลอื่นหรือสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน ทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ หรือหมายถึงการกระทำต่อบุคคลอื่นและการที่บุคคลอื่นกระทำตอบกลับมา

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อได้ศึกษาประวัติและความเป็นมาของพระพุทธศาสนาแล้วจะพบว่า แม้พระพุทธองค์และสาวก จะมีชีวิตปลีกห่างออกจากทางโลก บำเพ็ญตนเป็นผู้ไม่ครองเรือน แต่ก็ได้ทำหน้าที่เป็นทั้งกัลยาณมิตร เป็นครูหรือผู้สอน แก่ประชาชนผู้ครองเรือนทั้งหลาย และได้นำพาชาวโลกให้เข้าใจถึงชีวิตและเป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต ตลอดจนการดำเนินชีวิตด้วยหลักศีลธรรม เพื่อทำให้เกิดการดำเนินชีวิตของผู้คนและสังคมไปในทิศทางที่ดีงาม เป็นสังคมที่สงบและมีระเบียบเรียบร้อย

ดังนั้นบุคคลทั้งหลาย จึงควรที่จะดำเนินตามแบบอย่างของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งการเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองและเป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้อื่น ซึ่งการทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับบุคคลอื่นนั้นสามารถทำได้หลายทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังจะได้อธิบายเป็นลำดับต่อไป

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 1 ทักษะการทำหน้าที่กัลยาณมิตรเบื้องต้น จบโดยสมบูรณ์แล้ว
โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 1 ในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 1
แล้วจึงศึกษาบทที่ 2 ต่อไป

